

Гетта Василь Григорович

кандидат педагогічних наук, професор кафедри
технологічної освіти та інформатики
Чернігівський національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Єрмак Сергій Миколайович

кандидат педагогічних наук, доцент,
учений секретар
Академія Державної пенітенціарної служби

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УМІННЯ ВЧИТИСЯ

Навчання це один з найважливіших видів діяльності людини. Життєві задачі, проблеми, виробничі вимоги, науково-технічний прогрес повсякчас потребують приймати рішення, розв'язання проблем. Успішне, чи не успішне їх розв'язання визначає життєвий рівень людини, її суспільний статус.

З іншого боку навчання це важка праця. Воно вимагає від людини повсякденної роботи над собою, сумлінності, наполегливості, дисциплінованості і багато чого іншого.

Навчаються всі люди. Проте значного успіху в навчанні, в силу різних причин, досягають не всі. Задача системи закладів освіти не тільки створити умови для навчання, а й навчити людину вчитись. «Робочим матеріалом» на якому вона навчатиметься вчитися є навчальні дисципліни. Аксіомою є те, що вчитись треба з раннього до зрілого віку. Звичайно для кожного віку в навчанні є свої особливості. Педагогіка, як наука, покликана їх з'ясувати і втілити в життя. Схема ніби проста, але за суттю вона надзвичайно складна. Впродовж багатьох століть видатні психологи, педагоги наповнюють її змістом, намагаються удосконалити, розкрити закономірності.

Вважається, що людину спонукає до пізнавальної діяльності потреба, внутрішній потяг щось пізнати (С.Л. Рубіншейн, О.М. Леонтев, Л.І. Божович, М.О. Данилов, В.С. Ільїн та ін.) [4]. Так Д.І. Писарев у свій час говорив, що кожній людині властиво бажання бути розумним, обізнаним, кращим за інших.

Потреба навчатись, як правило трансформується в мотиви навчальної діяльності. В переважній більшості спонукання до навчання відбувається не одним, а багатьма мотивами. Звичайно окремі з них є домінуючими, інші – відіграють малу, але помітну роль.

Найбільш значними в даному випадку є пізнавальні мотиви, серед яких чільне місце займає пізнавальний інтерес – бажання пізнати нове, отримати задоволення від відкритого для себе нового знання, бажання пояснити явища природи, виробничі процеси тощо.

Ян Амос Коменський, який «бачив» нову школу як джерело радості, світла і знання, вважав інтерес головним мотивом пізнання. К.Д. Ушинський в інтересі бачив основний внутрішній механізм успішного навчання [3]. Сучасна дидактика, спираючись на нові дослідження, бачить в інтересі ще більше можливості і для навчання, і для розвитку, і для формування особливості навчального. Пізнавальний інтерес впливає не тільки на «відкриття» нового знання, а й на оволодіння способами, уміннями і навичками навчальної діяльності.

Елементарним рівнем пізнавального інтересу можна вважати безпосередній інтерес до нових фактів, до цікавих явищ, ефективних, сенсаційних повідомлень.

Більш високим його рівнем є інтерес до пізнання суттєвих властивостей предметів і явищ. На цьому рівні інтерес уже не стосується окремих фактів, але ще не проникає настільки в пізнання, щоб виявляти закономірності.

Ще більш високий рівень пізнавального інтересу пов'язаний з бажанням учня розкривати причинно-наслідкові зв'язки, відкривати закономірності, узагальнювати та робити висновки. Така класифікація пізнавального інтересу хоч і умовна, але корисна тим, що показує тенденцію, стратегію його розвитку.

Крім мотиву пізнавального інтересу потребу в навчанні викликають соціальні моральні та інші мотиви. Серед яких можна відокремити мотиви престижного та егоїстичного змісту, наприклад, бажання бути лідером у колективі тощо.

Відомий педагог М.О. Данилов зазначав, що будь-яка пізнавальне завдання, яке постає перед учнем, крім використання низки важливих дидактичних умов повинне буде представлене так, щоб він захотів його реалізувати, розв'язати, виконати, щоб воно зачіпило його і думку, і почуття, і внутрішнє прагнення [1].

Сформований пізнавальний інтерес супроводжує людину все життя. Вона повсякчас прагне пізнати нове, удосконалювати професійні уміння і навички, підвищувати кваліфікацію, освоювати нову техніку. Іншими словами, вона прагне і вміє вчитися.

Широкі можливості в цьому розумінні відкриває мережа Інтернет. Доступність і зручність у використанні, необмеженість кількості нової інформації сприяють не тільки інформованості людей, а й вихованню в них пізнавального інтересу, прагнення бути обізнаним в різних галузях знань. Важливо тільки, щоб це мало не побутовий, а аналітичний характер.

Сучасні педагогічні технології спрямовані на зближення традиційного навчання з процесами наукового пізнання. Проте поки що мова йде про сприйняття і засвоєння знань в інформативному, а не в творчому руслі, коли студенти (курсанти, слухачі) приймають активну участь при з'ясуванні тих чи інших питань науки. Серед таких педагогічних технологій заслуговують на увагу проектне навчання, навчання з використанням проблемності, інтерактивне і дистанційне навчання. Використання в освітньому процесі штучного інтелекту також може спричинити появу нових технологій і методів, і навіть форм навчання, які суттєво можуть змінити його характер, реально наблизити навчання до наукового пізнання. Проте, як це буде, ми можемо лише здогадуватись. Можливо, зросте імітація наукового пізнання, але ж імітація і живе споглядання це різні речі. Тому студентів (курсантів, слухачів) треба вчити навчатись в умовах сучасних реалій, вчитись опановувати знання відкриті багатьма поколіннями вчених.

Для цього треба розвивати інтелектуальні, розумові можливості студентів, уміння мислити (порівнювати, протиставляти, класифікувати, аналізувати, узагальнювати та робити висновки).

Важлива роль у навчанні студентів умінню навчатися належить навчальним посібникам. Читання хороших книжок, писав Рене Декарт, є ніби бесіда з кращими людьми минулих століть, і при тому бесіда особливо корисна, оскільки ці кращі люди повідомляють нам тільки кращі свої думки [2]. Найважливішою серед них, в даному разі є спроможність тексту навчального посібника залучати студентів до розумової співпраці з його автором. Майстерність автора навчальної літератури, на нашу думку, полягає не в тому, щоб викласти замість тієї чи іншої теми навчального матеріалу, а в тому щоб він при викладі навчального матеріалу «відчував присутність студента» – як він сприйме ту чи іншу думку, чи достатньо в нього знань для її розуміння, чи долучаться нові знання до системи існуючих тощо. Суттєве значення має мова якою написаний навчальний посібник. Надмірна насиченість тексту специфічною термінологією, складними формулами з посиланнями на попередній навчальний матеріал, рисунками і схемами без пояснень не сприяють засвоєнню тих знань, які планує автор донести до студента. Ще більше вимог висувається до електронних навчальних посібників. Треба враховувати фізіологічні особливості сприйняття тексту навчального матеріалу з екрану монітора комп'ютера, вплив насиченості кольорових зображень на стомлюваність зору тощо. Мусимо зазначити, що бурхливий розвиток науки, суспільства, промисловості, використання в навчанні нових педагогічних технологій спричиняють швидше старіння навчальної літератури. Тому популярними серед здобувачів вищої освіти є навчальні посібники, які відображають сучасний розвиток науки, суспільства доступні для сприйняття, насичені новою інформацією, яка корисна для фахового становлення читача.

Значної уваги, особливо для студентів молодших курсів, треба приділяти формуванню уміння самостійно усвідомлювати новий матеріал по підручнику. Треба щоб студент умів самостійно виділяти основні питання, складати план прочитаного у вигляді тезисів, умів аргументувати найбільш важливі положення, робити нотатки, користуватись при читанні словником, використовувати інформацію, яку мають рисунки, схеми та таблиці. Іншими словами, навчальний посібник буде корисним для студентів тоді, коли він

умітиме з ним працювати, книги корисні тільки для тих, зауважував Д.І. Писарев, хто уміє їх читати. Сформовані уміння користуватись навчальною літературою спричиняють бажання навчитись в подальшому.

Значний вплив на уміння навчатись має конспектування, не тільки на лекціях, а й під час самостійної роботи з підручником, чи комп'ютером. Особливо важливо навчити здобувачів вищої освіти конспектувати під час лекції. Треба щоб студент (курсант, слухач) усвідомив, що конспект лекції це не стенограма, а відображення думки викладача. В цьому й полягає користь конспектування. Дослідження показують, що студент, який не вміє конспектувати лекцію, не думає разом з викладачем, а «стенографує» часто впадає у так званий «педагогічний сон» (виникнення нав'язливих думок відсторонених від змісту лекції).

Конспектування навчального матеріалу винесеного на самостійне опрацювання теж є важливим для формування уміння навчатися. Працюючи з різними джерелами, здобувач вчиться всебічно аналізувати те чи інше явище чи процес, стисло записувати свою думку, порівнювати її з думкою інших авторів.

Важливо також, щоб студент (курсант, слухач) відчував користь від конспектування, активно користувався конспектом при підготовці до контрольних заходів, іспитів, заліків тощо. В процесі роботи над конспектом він відчуватиме потребу в його покращенні в подальшому.

Значну роль у підготовці студентів до пізнавальної діяльності має тестування, причому корисним є як само тестування, так і залікове тестування. В посібниках кожен модуль навчального матеріалу, як правило, завершується контрольними запитаннями, або тестами. Відповідаючи на них, здобувач вищої освіти відчуває ступінь засвоєння навчального матеріалу, повертається до використаних джерел, шукає правильну відповідь, робить висновок чому не дав правильну відповідь на питання тесту.

Більш відповідальним є залікове чи екзаменуючи тестування, особливо комп'ютерне. Воно важливе тим, що виключає суб'єктивізм. Якість роботи студента оцінюється незалежно, об'єктивно. Це спонукає студентів до більш продуктивної праці не тільки над навчальним матеріалом, а й над собою.

Отже, формування і розвиток у студентів закладів вищої освіти уміння вчитись є актуальною проблемою сьогодення. Її розв'язання, перш за все, пов'язано з вихованням у студентів потреби вчитись, інтересу до знань та інших важливих мотивів. Не менш важливо навчити студентів умінням вчитися працювати з літературними джерелами, використовувати ресурс мережі Інтернет, слухати і конспектувати лекції, здійснювати самоконтроль навчальної діяльності, розвивати інтелектуальний потенціал тощо.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_8

2. Декарт Р. О методе для правильного развития разума и для изыскания истины. 1873. Воронеж: Издание Г.М. Веселовского
URL: <http://znanium.com/bookread2.php?book=352305>

3. Освітні технології: навчальний посібник/ За заг. ред. О.М. Пехоти – Київ: АСК, 2001. 256 с.

4. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала: навчальний посібник Тернопіль: Богдан, 2000.152 с.